

הרב יעקב הלוי הורוביץ
ראשון לציון

שבע ברכות של סעודת הנישואין – על מי מוטל החיוב ומתי נכון לברכם

על מי מוטל חיוב שבע ברכות

בסעודת נישואין תקנו חז"ל לברך ז' ברכות אחר ברכת המזון¹, והם הנקראים ברכת חתנים², ויש לחקור על מי מוטל חיוב זה. הנה לחקירה זו יש ג' צדדים, ונפרטם אחד לאחד.
האופן היותר פשוט הוא לומר, שהתקנה נתקנה (לברך את ה') עבור החתן והכלה, ולפי זה החתן והכלה בלבד, או ליתר דיוק, מכיון שהתקנה נתקנה לברך דוקא בעשרה: החתן והכלה יחד עם צבור של עשרה גדולים מישראל צריכים להיות נוכחים כשמברכים ברכות אלו.
צד שני שאפשר לומר בדיון זה הוא, שחיוב הברכות מוטל על כל אחד מהנאספים המשתתפים בסעודת הנישואין. והצד השלישי שאפשר לומר בזה הוא, שהחיוב מוטל על החפצא דהסעודה, והיינו לומר, שכל מי שטועם מהסעודה שהוכנה לכבוד החתן והכלה חייב לברך את ה' בברכות אלו (דהרי פשיטא שהסעודה עצמה אינה בת ברכה ואין שייך בה גדר חיוב).

הנפקא מינא מצדי הספק

ומובן שיש לחקירה זו נפקא מינא הנוגעת למעשה. והוא, שאי נימא כצד הג' שהחיוב הוא על החפצא דהסעודה, נמצא שגם מי שאוכל מהסעודה שהוכנה לכבוד הנישואין לאחר שכבר נסתיימה וברכו ברכת המזון וגם לאחר שהחתן והכלה עזבו את המקום³, יתחייב ג"כ באמירת ז' הברכות (והוא חומרא גדולה).
ואם נאמר כצד הב', שהחיוב לא חל על החפצא דהסעודה אלא הוא חובת גברא על כל המשתתפים בסעודה, נמצא שאמנם מי שאכל מהסעודה לאחר עזיבת החתן והכלה לא יתחייב באמירת ז' הברכות, אבל על המשתתפים בסעודה יחד עם החתן חל חיוב לברך (או לשמוע, מדין שומע כעונה) את הז' ברכות, והוא חיוב עצמי אקרקפתא דגברא של כל אחד מהם.
ואם נאמר כצד הא' שהחיוב הוא על החתן והכלה בלבד (ואינו חל על שום חפצא או גברא אחרים) נמצא שלא מוטלת שום חובה על קהל הנאספים לשמוע הברכות בעצמם, רק זאת שמכיון שברכות אלו נאמרות רק בעשרה, מובן שצריכים הנאספים לדאוג שלפחות עשרה יהיו עם החתן והכלה לאחר הסעודה כשצריכים לברך להם ברכות אלו.
והנה, מהמובא בשו"ע בגדר החיוב דברכת חתנים נראה לכאורה כצד הג', שהחיוב הוא על החפצא דהסעודה. דבשו"ע איתא, שגם השמשים האוכלים מהסעודה לאחר שנתיימה, גם הם חייבים לברך ז' ברכות בגמר סעודתם. וז"ל השו"ע⁴: השמשים האוכלים אחר סעודת נישואין - י"א שאין מברכים שבע ברכות וי"א שמברכין, ולזה הדעת נוטה. עכ"ל. וא"כ מכיון שדעת השו"ע נוטה לומר שגם השמשים האוכלים לעצמם לאחר שנגמרה סעודת הנישואין חייבים לברך (ובפשטות משמע שה"ה גם אם הם אוכלים לאחר עזיבת החתן והכלה וכל הנוכחים⁵), נראה שהטעם בזה הוא

¹ אבן העזר סי' סב סעי' ד-ה.

² ראה בשו"ע שם ס"א. חלקת מחוקק שם ס"ק ד בשם הר"ן (פ"ק דכתובות, דף ג, א מדפי הרי"ף, ד"ה ומשמע). וז"ל הר"ן: כולהו שית ברכות מיקרין ברכת חתנים, כי היכי דלארבעה שלאחר המזון מקרו ברכת המזון.

³ כן עולה מדברי הט"ז שם סק"ט. (ולהעיר ממ"ש ע"ז בערוך השלחן שם, שכל זה הוא רק בתנאי שאכילתם היא לא סתם לשבוע אלא לשם שמחת הנישואין. ואכמ"ל).

⁴ שם סעיף יב.

⁵ מדלא חילקו בזה, וכן עולה מדברי הט"ז שם סק"ט.

משום דס"ל שחיוב ברכת חתנים הוא חיוב המוטל על כל מי שטועם מהסעודה⁶, לא שנא אם החתן וכלה נמצאים שם לא שנא אם כבר עזבו כולם.

אמנם הט"ז שם (סק"ט) נחלק על זה, וכתב שזוהי חומרא יתירה לומר שהשמישים האוכלים לעצמם יהיו חייבים לברך ז' ברכות, והסיק הלכה למעשה שאין לחייבם עד כדי כך⁷. אמנם עכ"פ גם לדעתו, על המשתתפים בסעודה יחד עם החתן חל חיוב לברך (או לשמוע, מדין שומע כעונה) את הז' ברכות, והוא חובת גברא על כל אחד מהם. ודבר זה נפסק בשו"ע באין חולק, ויתירה מזו מפורש בשו"ע שאפילו אם המסובים אוכלים במקומות אחרים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל - כולם חייבים לברך ברכת חתנים.

וז"ל השו"ע בעניין זה⁸: בני החופה שנתחלקו לחבורות, אפילו אם אכלו בבתים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל - כולם מברכין ברכת חתנים. לא מבעיא אם השמש מצרפן אלא אפילו אין השמש מצרפן, כיון שהתחילו לאכול אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה - כלם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים כיון שאוכלים מסעודה שהתקינו לחופה. עכ"ל.

כאמור, דין זה נפסק בשו"ע באין חולק, ומשמע מזה שישנו חיוב עצמי אקרקפתא דגברא של כל אחד ואחד מהמשתתפים בסעודת הנישואין לברך (או לשמוע) את הז' ברכות⁹.

המציאות בימינו

אמנם בפועל במציאות ימינו מה שקורה ושכיח הוא, שמזמנינים הרבה אורחים לסעודת נישואין, וחלק גדול מהם באים ממקומות רחוקים, והרבה פעמים נמשכת הסעודה זמן רב מאד עד חצות הלילה ויותר, והאורחים הרבים ממהרים לצאת מפני שאנוסים להשכים למחר לעבודתם, על כן מברכים לעצמם ברכת המזון ביחיד ואינם מזמנים כלל, ואינם אומרים שבע ברכות, ואפילו שהשמחה במעונו וברכת אשר ברא (שנתקנה לאומרה בשלשה¹⁰) ג"כ אינם אומרים.

ודבר זה לכאורה אינו נכון כלל ע"ד ההלכה. שכן כפי שהוכח לעיל, חיוב השבע ברכות אחר הסעודה חל על כל האוכלים מסעודת הנישואין ואף על אלו שאינם רואים כלל את החתן והכלה כנ"ל. ונמצא, שהמשתתפים בסעודה אינם רשאים לצאת קודם שמברכין הז' ברכות, או שיברכו בפני עצמן בעשרה הז' ברכות כשאינן להם פנאי לחכות עד אחר גמר הסעודה.

דעת מחברי זמננו

והנה יש ממחברי זמננו שצדדו כמה צדדים להיתר ומצאו עצות להקל בזה.

הג"ר יונתן שטייף כתב¹¹ שמהדין אין חיוב על כל המסובין לברך הברכות בעצמם. וז"ל: אין חיוב הברכות כדי להוציא המסובין מחיובם אלא כדי לשמח החתן וכלה. ואולם זה אמת שחכ"ל הטילו החיוב על המסובין, והיינו [רק] שישתדלו שיהי' מי שיברך אותן השבע ברכות כדי לשמח החתן וכלה, אבל לא מוטל החיוב על כל אחד מהמסובין.

⁶ כן עולה מדברי הט"ז שם.

⁷ וכן הכרעת הים של שלמה (כתובות פ"א סוף סי' כ). קצור שלחן ערוך (סי' קמט ס"ז). ועוד.

⁸ שם סעיף יא.

⁹ בשו"ת אגרות משה (אה"ע סי' פז) כתב, שיש להוכיח שמצוה על הנאספים לשמחת חתן וכלה לשמוע הברכות, גם מהמובא בשו"ע (יו"ד סי' שצא סעי' ג) לעניין אבל. ששם הובאה מחלוקת אם מותר לאבל ליכנס למקום החתונה (שלא בשעת האכילה והשמחה) לשמוע הברכות, ואף להאוסרין לאבל ליכנס למקום החתונה כתב הרמ"א שם לדעה א' שמ"מ בחופה שעושין בביהכ"נ מותר לו להיות נוכח כדי לשמוע הברכות, ולהאוסרין גם בזה - האבל עומד חוץ לביהכ"נ לשמוע הברכות, עיי"ש.

ומזה משמע שמצוה על הנאספים לשמוע הברכות, שאם לא ה' חיוב הברכות על הנאספים לאיזה צורך תיירו לו ליכנס בשביל שמיעת הברכות, וגם למה לו לעמוד בחוץ לשמוע הברכות. אלא משמע מזה שחיוב הברכות חל על כל הנאספים, והאבל כיון שלולי האבלות היה קרוא לשמחת הנישואין, לכן - אף שלא מסתבר שיש עליו חיוב כיון שעתה הוא אינו מן הנאספים - עכ"פ יש הדור מצוה עליו לשמוע הברכות. ולהעיר מהמבואר בדא"ח שהשראת השכינה שע"י נישואי איש ואשה פועלת גם על אלו שרק משתתפים בהשמחה, ובוה ביאר כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו מ"ש בספרים שעדי קידושין צריכים להרהר בתשובה (ראה תורת מנחם חכ"ו ע' 164 הערה 54).

¹⁰ שו"ע שם סעיף ד.

¹¹ בשו"ת מהר"י שטייף סי' ז.

שנימא שהמברך יצטרך לכוון בברכותיו להוציא את כל המסובין ידי חיובם, אלא סגי כשידעו שיהי' שם מי שיברך אותן השבע ברכות.

וע"כ אין כ"כ קפידא על היחידים שיוצאין ומברכין בהמ"ז בפ"ע ואינם מברכין שבע הברכות, כיון שעכ"פ הניחו שם מי שיברך ויודעים שישנם עדיין עשרה מסובין וש אחד יברך השבע ברכות, שוב רשאי המה לצאת. ואינו דומה לחיוב הזימון, שכבר נתחייב כל אחד לברך בהמ"ז בזימון. . . ובדאי המברך צריך לכוון להוציא האחרים י"ח הזימון, אבל ברכת חתן וכלה החיוב הוא רק שיהי' כאן מי שיברך אותן הברכות לתכלית שמחת חתן וכלה... ובזה יוצאים כל המסובין י"ח אפילו אם יצאו קודם שמברכים ברכת המזון. עכ"ל.

נמצא שלדבריו אין כאן חיוב גברא על כל אחד מהמסובין לברך (או לשמוע) הברכות בעצמו¹².

גם בשו"ת באר משה (ח"ג סי' לב) נזקק לשאלה זו והאריך בה, ובסוף דבריו כתב צד להקל באופן אחר והוא, שאין חיוב השבע ברכות חל מתחלת הסעודה אלא רק בשעה שהחתן והשושבינין מברכים ברכת המזון, וממילא מי שנצרך ללכת קודם ברכת המזון יכול לילך כיון שעדיין לא חל עליו החיוב¹³. וכדבריו העלה גם בשו"ת ציץ אליעזר (חי"א סי' פד).

[מחברים אלה ביססו את דבריהם שברכת המזון היא הגורמת לחיוב ברכת נישואין על דברי אחרונים¹⁴, שכתבו כן מסברת עצמם. אך לכאורה דבר זה אפשר לתלותו גם במחלוקת ראשונים. שעל מאי דאמרין (פסחים קב, ב) לענין כוס של ברכת המזון וקידוש שאין אומרי' שתי קדושות על כוס אחד (לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות), כתבו התוס' (שם ד"ה שאין) שמתעם זה יש נוהגין גם בסעודת נישואין שלא לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון אלא מביאין כוס אחר¹⁵. . . אך רבינו משולם הי' אומר הכל על כוס אחד, דלא דמי לברכת המזון וקידוש דתרי מילי נינהו. . . אבל הכא חדא מלתא היא דברכת המזון גורם לברכת נישואין¹⁶. עכ"ל. ולכאורה מפורש בדברי רבינו משולם שברכת המזון היא הגורמת לברכת נישואין (ועד ש"חדא מלתא היא"), ולא הסעודה.

אך זה אינו, די"ל שברכת המזון לאו דוקא. והטעם שנקט ברכת המזון הוא משום שעל (כוס של) ברכת המזון נסוב הדיון בגמרא שם, ולעולם אפשר, גם לדעתו, שהסעודה היא המחייבת שבע ברכות.

וראה בכלבו (סו"ס כה) שכתב בדעה זו "והמנהג לברך הכל על כוס אחד מאחר שהסעודה היא מפני השמחה הכל עולה למנין אחד, כמו שתיקנו קידוש והבדלה ענין אחד שהכל נקבע לקידוש היום". וכפל דבריו בהלכות אישות (סי' עה) "כי מאחר שהסעודה היא מפני השמחה - הכל עולה לענין אחד ואין שם שתי קדושות". הרי שלדעה זו, ברכת המזון לאו דוקא.

וכן כתב האבודרהם¹⁷ לדעה זו "שכיון שברכת המזון וז' ברכות מכח האכילה הם באים - כענין אחד הם נחשבים. שהרי אם לא אכל לא היה חייב [ב]ברכת המזון ולא בז' ברכות, ועכשיו שאכל הוא נתחייב באלו הלכך כענין אחד הם נחשבים, ודומים לקידוש והבדלה ש[עושים אותם על כוס אחד ו]אין חוששין משום חבילות חבילות".

ועד"ז כתב הריטב"א¹⁸ "דלא דמי ברכת המזון וברכת חתנים לברכת המזון וקידוש, דכיון ש[ברכת] המזון בא[ה] לאחר הסעודה והיא הגורמת וברכת חתנים בא[ה] גם כן על הסעודה והיא הגורמת כחד מילתא חשיבי".

¹² וצ"ע ליישב דבריו עם המובא לעיל בפנים (הלכה פסוקה בשו"ע באין חולק) שהמסובין שנתחלקו לחבורות, אפילו אם אכלו בבתיים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל ואינם רואים את החתן - כולם מברכין ברכת חתנים. וראה בשו"ת ציץ אליעזר (חי"א סי' פד, בשולי התשובה) שהקשה עליו מהלכה זו. ובשובע שמחות (להג"ר שרי' דבליצקי) פרק א, במקורות והערות אות קלב האריך בביאור השיטות בזה.

¹³ ראה מסקנתו להלכה שם אות ט. וראה שם עוד בדבריו, שהנצרך לילך לפני גמר הסעודה נכון יעשה אם גם יתנה מלכתחלה בפירושו שאינו רוצה לקבוע עצמו יחד עם כל המסובין, וכן צידד גם בעצה שלא יטול ידיו ולא יתחיל הסעודה עם כל המסובין רק אחריהם בפני עצמו.

¹⁴ שו"ת האלף לך שלמה אה"ע סי' קז-קח. ועוד. וראה גם במנחת שלמה (להגרש"ז אויערבאך) ח"א סימן יח הערה 7.

¹⁵ כן הובא גם בהגה"מ (פ"ב מברכות אות ה, ופ"ג מאישות אות ס, בשם ר"ת). בהגהות מרדכי (כתובות סי' רפג). ברא"ש (פסחים פ"י סי' ח). וכ"כ האבודרהם (הל' ברכת נישואין סוד"ה גרסינן, בשם ה"ר גרשון בר שלמה) שכך נהגו בצרפת. וכ"כ הטור (אה"ע סי' סב) שכך נוהגים בצרפת ובאשכנז.

¹⁶ כן הוא מנהג ספרד. שני המנהגים (הצדדים) הובאו ברוב הראשונים: ראה בחדושי הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הר"ן והנימוק"י על מס' כתובות (ז, ב). הגה"מ ר והגה"מ שם. אבודרהם שם. טור שם. ועוד.

¹⁷ נסמן לעיל הערה 15.

¹⁸ בכתובות שם. הובא גם בשטמ"ק שם בשמו.

ומכיון דאיייתין להכי, י"ל שאדרבה, מדברי ראשונים אלו מוכח לכאורה שנקטו בפשיטות שהסעודה דוקא היא הגורמת לחיוב שבע ברכות ולא ברכת המזון, ודלא כסברת האחרונים הנ"ל¹⁹].

גם בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ב סי' מג) כתב (כהמחברים הנ"ל) שברכת המזון (היא ה) גורמת לחיוב ברכת נישואין. ובסוף דבריו כתב עוד לחדש שאפשר לומר, שכל עיקר הברכת חתנים שבסעודה בזה"ז, אף בלילה הראשונה, אינה ממש חובה מצד הדין כיון דערבה כל שמחה, ומה שאנו מברכים אינו רק מצד מנהג. וא"כ כיון שהמנהג הוא שלא לומר הברכות רק בסוף הסעודה, על כן מי שיש לו איזה ענין נחוץ וא"א לו להמתין על הגמר בשעה מאוחרת בלילה יכול לילך לדרכו ויש לו על מה לסמוך²⁰.

דעת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

אמנם מה שחשוב לנו חסידי חב"ד הוא דעתו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו. ואכן מתברר שרבינו נזקק לשאלה זו וכתב בזה דברים ברורים, וז"ל²¹:

...המשתתפים בסעודת נישואין, וכמנהג המדינה מסובים חבורות חבורות (וכמה מהם יותר מעשרה) כל אחת ואחת על שולחנה ושמשים משמשים (ומצרפים עי"ז) לכל השולחנות, ובהתאריך הסעודה - כמה מהחבורות מברכין לעצמן, מבלי לחכות לברהמ"ז שבשלחן הראשי, אשר החתן וכלה מסובין עליו, ומבלי אמירת ז' ברכות וגם לא שהשמחה במעונו וכו'. אי יאות פתגמא למעבד הכי ולמיפטר נפשי' מז' ברכות וכו'. וכנראה סיבת המנהג: א) לא כל אחד ואחד יכול להאריך בסעודה (מפני הטרדות, הבריאות, חס על זמנו וכיו"ב. ובפרט שלפעמים האריכות באה ע"י עינים בלתי רצוים). ב) אמירת ז' ברכות קודם אמירתן בשולחן הראשי דהחתן וכלה - תעורר קפידת המחותרים.

ועפ"ז שינוי המנהג: א) שכולם יחכו עד סוף הסעודה - תגרום שכמה ימנעו מלהשתתף בסעודה זו כלל ועי"ז יוגרע משמחת החתן וכלה אז, נוסף על הטינא שבלב מהמחותרים על הבלתי משתתפים, וכנראה במוחש. ב) שיברכו בשולחנות הנ"ל ז' ברכות בשני כוסות, כבודים - יש חשש לקפידה הנ"ל, ואלו שיחששו להקפידה - מלכתחילה לא יבואו.

וכיון שבשני האופנים - ענין של מצוה ישנו, וגם שנתפשט המנהג ביותר ואין מוחה, מצוה ליישב המנהג. וי"ל שמיוסד על שלשה: א) שו"ע [או"ח] סקצ"ג סוס"א: למנוע קפידת בעה"ב מותר לעשרה להחלק²². ב) שם סוס"ג: אף אם לא הי' טעם זה מספיק מ"מ בכבר נהגו כך, הוי כאילו לא קבעו עצמן ביחד²³. וראה שו"ע

¹⁹ ועד"ז יש לדייק מלשון הרמב"ם (הלכות ברכות פרק ב הלכה ט) שכתב בגדר החיוב של ברכת חתנים "בבית חתנים מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות אלו [היינו, אחר ברכת המזון], בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם", (וכלשון זו ממש נעתק גם בשו"ע שם ס"ה). והיינו, שהזמן שבו יש לברך בפועל הוא "אחר ארבע ברכות אלו", אך מהו הגורם לחיוב - בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם - הסעודה. (ואם כוונתו שהגורם לחיוב הוא ברכת המזון הול"ל "מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות אלו שלאחר כל סעודה וכו'").

²⁰ מובן שהוא חידוש גדול שאינו מתאים להלכה הנקוטה בידינו. גם בשו"ת באר משה הנ"ל בפנים (בסוף התשובה, ד"ה אח"ז) לא קיבל דבריו אלה.

²¹ נדפס באג"ק חי"ד ע' רטו. לקוטי שיחות חי"ד ע' 305. ועוד. המענה הוא מיום כ"ה כסלו תשי"ז (נדפס כאן בפתיחת ראשי תיבות ובתיקון שגיאות העתקה קלות).

²² זה לשון השו"ע שם: אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון מפי המברך, ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם - יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית. וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת זימון, שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך. וראה מה שביאר בזה בארוכה בשו"ע שמוחזקת פרק א, במקורות והערות אות קט.

²³ הכוונה היא למנהג שהביא שם הרמ"א שלא לזמן בבית הנכרי. וז"ל:

המנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים. ונראה לי הטעם, משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עובד כוכבים משום יראת העובד כוכבים והוי כאילו אכלו בלא קבע. ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו בנוסח הברכה ולא יאמרו הרחמן יברך בעל הבית הזה, ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל א' לבדו. ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מ"מ מאחר דכבר נהגו כך הוי כאילו לא קבעו עצמן ביחד.

יו"ד ספ"ח ס"ב²⁴. ג) עפמש"כ בשו"ע אה"ע סי' ס"ב בט"ז סק"ז וערוך השולחן (סקל"ח²⁵). הובא גם במכתב כת"ר) דחיוב ז' ברכות תלוי באם האכילה היא גם לשמחת החתן וכלה - י"ל דמחשבת המסובים מקודם דבאם תתארך הסעודה יברך בלא ז' ברכות - הרי זה שלילת קביעתו לשמחת חתן וכלה, לא חל ענין ז' ברכות מעיקרא, וק"ל.

ממענה זה של רבינו נראה ברור שנקט שחיוב ז' ברכות הוא חובת גברא על כל אחד מהמשתתפים בסעודת הנישואין, (אלא שמצא דרך כיצד יכול אדם לפטור עצמו מחיוב זה). ולא ס"ל כשיטות המחברים הנ"ל שהמשתתפים בסעודה הם בעצם פטורים (או שלפחות הם פטורים עד שהגיעה שעת ברכת המזון).

[ואף שדברי רבינו אינם צריכים חיזוק, מ"מ מצינו לעוד פוסק חשוב בדורנו שכתב בדומה לזה, והוא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' נו). ראה שם בדבריו, שגם הוא ס"ל כרבינו שחיוב ז' ברכות הוא חובת גברא על כל אחד מהמשתתפים בסעודת הנישואין²⁶, וגם הוא כתב עצה כיצד אפשר לפטור עצמו מחיוב זה בדומה למה שכתב רבינו, (אבל באופן אחר קצת)²⁷.

וז"ל (שם בד"ה אבל): הרוצים שלא לחכות עד גמר הסעודה ושבע ברכות - יאמרו בפירוש קודם שישבו לאכול שאין מתכוונים להצטרף לקביעות עם שאר המסובין, שאז אף שיושבין בשלחן אחד לא התחייב[ו]... (ולהלן שם (בד"ה וממילא) הסיק כן גם בנוגע לז' ברכות, וז"ל): וממילא לא יתחייב גם בז' ברכות מאחר דלא חייבו אלא לעשרה, ואף [בברכת] אשר ברא לא חייבו אלא לשלשה, ולכן כיון שלא מתחייב בזימון דעשרה ואף לא דשלשה - לא מתחייב בהז' ברכות ולא באשר ברא²⁸].

המצוי והרצוי

הנהנה כד דייקת שפיר, גם לאחר מענה זה של רבינו ליישוב המנהג, הדבר אינו חלק ואינו פשוט מכמה צדדים, כדלקמן.

א) שכל דברי רבינו בזה נאמרו רק כדי ליישב את המנהג, שכיון שכך נהגו ישראל קדושים מצוה ללמד עליהם זכות (וכדבריו: מצוה ליישב המנהג), וכדמצינו הרבה מעין זה בכתביהם של גדולי ישראל בכל הדורות שטרחו ועמלו וגם נדחקו ליישב מנהג של ישראל, אך עדיין אין זה אומר שלדעתנו נכון לעשות כן לכתחילה²⁹.

²⁴ שם הובא לעניין האיסור להעלות בשר על השלחן כשאוכלין עליו גבינה, שאינו אלא "בשני בני אדם המכירים זה את זה... אבל אכסנאים שאין מכירין זה את זה מותר. ואפילו המכירים - אם עשו שום היכר (כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו, או אפילו אוכלים על מפה אחת ונותנים ביניהם פת להיכר) מותר". הרי שיכולים שנים המכירין זה את זה לעשות תחבולה שבאמצעותה יוכלו לאכול על שלחן אחד בשר וגבינה, ויהי' דינם כמי שאין מכירין זה את זה.

²⁵ ערוה"ש כתב על מ"ש בשו"ע (הובא לעיל בפנים), שבני החופה שנתחלקו לחבורות ואכלו את סעודת הנישואין בכמה בתים "כיון שהתחילו לאכול אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה, כולם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים" - דלאו דוקא שהתחילו ברגע אחד, אלא הכוונה שכולם באו בשביל השמחה ורק שמפני דוחק המקום נחלקו לחדרים אחרים.

²⁶ וכן כתבו עוד כמה ממחברי זמננו - ראה בשו"ת דעת סופר (להג"ר עקיבא סופר) סי' כו. חשב האפוד (להג"ר חנוך דב פאדווא) ח"א סי' ט. ועוד.

²⁷ עד"ז כתב גם בילקוט יוסף - שובע שמחות ח"א (להג"ר יצחק יוסף) פרק טז ס"ב. ובשובע שמחות (דבליצקי) פרק א סעי' כב-כג. וראה גם שם סעי' כד (ובמקורות והערות שם).

²⁸ השינוי בדבריו לעומת דברי רבינו הוא בשניים:

א) שהצריך אמירה בפירוש קודם שישבו לאכול שאין מתכוונים להצטרף לקביעות עם שאר המסובין. ב) שכתב שהפטור מז' ברכות (שגם לדעתו בעצם הוא חיוב גברא על כל אחד מהמסובים) הוא בגלל שאין שם זימון. ולכאורה צ"ע בזה, דמגלן לתלות מצות זימון וז' ברכות זו בזו, לומר שכל חיוב ז' ברכות שתקנו חכמים תלוי במצות זימון וכשאין אפשרות לזימון פרה לו חיוב ז' ברכות. (אך להעיר שכ"מ גם בביאור הגר"א לשו"ע אבה"ע שם סקי"ב. וראה גם בשובע שמחות פרק א, במקורות והערות אות קיז. ואכמ"ל).

²⁹ ובפרט שכנ"ל בפנים לדעת רבינו חיוב ז' ברכות הוא חובת גברא על כל אחד מהמשתתפים בסעודת הנישואין, ולא ס"ל כשיטות המחברים הנ"ל בפנים) שהמשתתפים הם בעצם פטורים.

(ב) אם אמנם (התנאי של) מחשבת המסובים שבאם תתארך הסעודה יברך בלא ז' ברכות - שולל את קביעתם לשמחת חתן וכלה (ולכן לא חל כל הענין דז' ברכות) מעיקרא, נמצא שאינם משתתפים בסעודת מצוה ואין אכילתם אלא ארוחת ערב טעימה לקול צלילי תזמורת (על חשבון המחותנים...), **והפסידו המצוה דסעודת חתן וכלה.**

(ג) אין הכי נמי, ע"ד ההלכה התנאי של מחשבת המסובים מקודם מועיל לפטרם מחיוב ז' ברכות, אך מכל מקום אם הם עוזבים מוקדם הם **הפסידו את המצוה דאמירת ז' ברכות** שתקנו חכמים³⁰.

(ד) כמו כן הם **מפסידים את המצוה של ברכת המזון בזימון**, שכן כדברי רבינו בתשובתו (אות ב) כשדעתם לעזוב מוקדם "הוי כאילו לא קבעו עצמן ביחד" גם לענין זימון.

(ה) וענין נוסף שיש לתת עליו את הדעת הוא: שגלוי וידוע לכל מי שאינו טומן ראשו בחול ומכיר את המציאות בזמנו, שבדרך כלל בכל חתונה ישנם כ"כ מקרובי המשפחה ומהמכרים המוזמנים שהם מסורתיים וחצי-דתיים (מה שנקרא: דתי "לייט") ובפרט נשים שאינם מקפידים כ"כ לברך בכל פעם אחר אכילתם ברכה אחרונה וברכת המזון. ולכן אם בסמוך לגמר האכילה יברכו כולם ביחד הם יצטרפו לכל הצבור ויברכו עמם, אך אם מאריכים בסעודה, ומפספטים ורוקדים, ואח"כ כל אחד הולך לדרכו כשמתחשק לו, אין זה בהכרח שהם יזכרו לברך. וקרוב לומר שזה **יכול לגרום אצל כ"כ ביטול מ"ע של ברכת המזון** דאורייתא³¹.

אשר לכן מכל הלין טעמי נראה, לכאורה, שהדבר היותר נכון לעשות הוא להנהיג, כפי שכבר הונהג בכמה וכמה קהלות³², שכשהחתן והכלה מגיעים להסעודה ירקדו לכבודם וכן באמצע הסעודה (בין המנות) ירקדו מעט לכבודם, ומיד בגמר האכילה (לאחר המנה העיקרית) יברכו כולם ביחד ברכת המזון (ואפשר להודיע לפני כן ברמקול שעוד מעט הולכים לברך) - ואת עיקר הריקודים לשמחת חתן וכלה ימשיכו לאחר ברכת המזון (וכל אחד ישתתף בריקודים כפי כחו ולפי הזמן שעומד לרשותו).

וכאמור, כבר הנהיגו כן בכמה קהלות. ואין דחיית הריקודים לאחר ברכת המזון פוגמת כלל בשמחת החתן וכלה כי כל הקרובים והידידים ממשיכים בהשמחה ובריקודים ברוב עוז ותעצמות (עד כלות הכחות או הזמן שעומד לרשותם...), והשמחה גדולה ביותר כפי שמעיד הנסיון ורואים בחוש.

ואם כך יהי' הסדר הקבוע מראש, בזה יבואו על תיקונם כל ענינים הנ"ל ויהי' זה רווח מכל הצדדים: גם תהי' אכילת כל המסובין (בד"כ, כמה מאות אנשים ונשים) נחשבת לסעודת מצוה, וגם יברכו בזימון בנוסח שהשמחה במעונו ובעשרה בהזכרת שם ה', והעיקר - שאחר ברכת המזון יקדשו שם ה' במקהלות חוגגים ויברכו שבע ברכות בשמחה ובהשתתפות כל המסובין ברוב עם הדרת מלך, מלכו של עולם וגם לכבוד החתן הדומה למלך. וכמובן ירוויחו שכל ציבור המשתתפים בסעודה יברכו ברכת המזון, (במיוחד לאחר שיקבלו ברכונים נאים כמזכרת מהשמחה כנהוג בזמן האחרון...).

ויש להוסיף, כי הרווח בזה יהי' גם מצד החתן וכלה (והמחותנים), כי במציאות הרווחת בימינו שחלק גדול מהמסובים, ובדרך כלל רובם ממהרים לדרכם ועוזבים את החתונה לפני ברכת המזון, הרי החו"כ נשארים לאמירת שבע ברכות עם מתי מספר קרואים ולפעמים בקושי מנין מצומצם, ובהחלט אין זה מדרך הכבוד הראוי להחתן וכלה (גם אם בפועל אינם מקפידים על כך), שהרי חתן דומה למלך ואין זו הדרת מלך להשאר עם מנין מצומצם באולם

³⁰ ראה לעיל הערה 9 שממשמעות דברי הפוסקים בענין הברכות נראה שגדר חיובן הוא שהוא חל על כל הנאספים להשמחה, ושאפילו אבל שאינו ממש מן הנאספים עכ"פ ענין של מצוה הוא עליו לשמוע הברכות.

³¹ וכמה נצטער רבנו נשיא דורנו וטרח להזכיר **כל פעם (!)** בסיום התוועדות לברך ברכה אחרונה (ראה סקירה מקיפה וריכוז דברי רבנו בזה - בהתקשרות גל' תתלב ע' 8-11. ושם (בע' 9) דבריו, שכדאית כל הטרחה כדי **שאחד** יברך ברכה אחרונה!), עאכ"כ כשהמדובר הוא בברכת המזון שמדאורייתא ובסעודה שבכחו של בעל הסעודה לתקן זאת (ופשיטא שהאחריות לזה היא עליו).

³² ראה בשו"ע שמחות פרק א סעי' כה, ובמקורות והערות אות קלה (ומה שכתב שם שכן משמע במחזור ויטרי (ע' 602) שכן נהגו גם בימינו זה אינו, כי במחזור ויטרי שם אין המדובר כלל על סעודת החתונה אלא על השמחה בשבת שבתוך ז' ימי המשתה). וראה גם בנטעי גבריאל (הלכות נישואין, ח"א, פרק מב הערה ג): יפה המנהג שהנהיגו איזה רבנים באה"ק שלא להאריך בריקודי חו"כ עד אחר ברהמ"ז כדי למנוע מכשולות. ע"כ. ובאמת ההתעוררות הראשונה לזה היתה מצד רב חב"די חשוב בארה"ב (הרב שניאור זלמן שניאורסון) - ראה בקובץ הרבני "המאור", גליון סיון-תמוז תשכ"ו ע' 3-4.

ריק³³. אולם באופן שנתבאר לעיל יבוא הדבר על תיקונו, שכן בסמוך לגמר האכילה יברכו כולם ביחד ברכת המזון ושבע ברכות ברוב עם הדרת מלך, ואת הריקודים לשמחת חתן וכלה ימשיכו לאחר ברכת המזון.

מנהג חב"ד

יש הטוענים כי אין נכון להנהיג מנהג זה בקרב אנ"ש חסידי חב"ד, כי אין זה מנהג חב"ד וגם מהרבי לא שמענו בזה מאומה ואין נכון להמציא מנהגים חדשים. לענ"ד, טענות אלו אינן נכונות כלל כאשר יתבאר לפנינו:

(א) מה שטוענים שאין זה מנהג חב"ד, זה נכון. אין זה מנהג חב"ד כשם שאין זה מנהגם של שאר קהלות ישראל (חסידיים ושאינם חסידיים) בדורות שלפנינו. אולם רבני זמננו המליצו לנהוג כן כדי למנוע מכשולות, ובכמה וכמה קהלות (מכל החוגים: חסידיים ושאינם חסידיים, אשכנזים וספרדים³⁴) כבר נוהגים כן והמנהג הולך ומתפשט אצל יראי ה' וחושבי שמו, ואכן מנעים מחמת זה כמה מכשולות ומהשמחה לא נגרע דבר. וא"כ מדוע לא לנהוג כן?
(ב) ע"פ ההשערה, מה שבדורות שלפנינו לא נהגו כן (כאמור, לא בחב"ד ולא בקהלות אחרות) זהו בגלל שהבעי' נתחדשה רק בדור האחרון בארצות הרוחה. מפני שבדורות עברו רוב ישראל גרו בעיירות קטנות (הן בארצות אשכנז והן בארצות המזרח), והחתונות היו בדרך כלל צנועות יותר ומספר המשתתפים בהם ה' מועט ביחס להמקובל בזמננו, כי לא היו אז אמצעי תחבורה משוכללים שמביאים אנשים ממרחקים כבימינו, וממילא רוב המשתתפים בהסעודה היו ידידים ומכרים מבני המקום, אשר כשנגמרה השמחה הלכו לביתם שבסמוך³⁵.
משא"כ בימינו שלרוב המשתתפים בסעודה יש עוד נסיעה ארוכה עד שיגיעו לביתם והם לחוצים וטרודים מזה³⁶. ועוד, בדורות שלפנינו החיים בכלל היו שקטים יותר והאנשים היו רגועים ובריאים יותר (מבחינה גופנית ונפשית), משא"כ בזמננו, מצד ירידת הדורות, אנשים טרודים ולחוצים יותר ובריאים פחות³⁷.
ואם השערה זו נכונה, נמצא שהבעי' נתחדשה בזמננו וממילא התיקון לה צריך להיות ע"י חידוש המתאים לזמננו.
(ג) ומה שטוענים שמהרבי לא שמענו בזה מאומה, ואם ה' צריך לתקן בזה משהו הרבי ה' בודאי מתקן ככל הנדרש, זו בודאי אינה טענה. שכן ידועה שיטתם ודרכם בקודש של רבותינו הק', ומה שנוגע אלינו במיוחד, הנהגת הרבי נשיא דורנו, שבדרך כלל נמנעו מלהתערב בענייני ההנהגה של הזולת³⁸. ולא התערבו אפילו במה שנעשה בבית הכנסת שלהם ואפילו אם נעשו שם דברים שלא לפי רוחם ובנוכחותם³⁹.
ויש להביא כמה דוגמאות לזה ממשנתו של הרבי:

³³ ומה שרבני זמננו מצאו צדי קולא ונתנו כמה עצות לממהרים לדרכם לצאת לפני ברהמ"ז (כנ"ל בפנים ובהערות) - בדרך כלל התכוונו בזה ליחידים (כנראה מלשונם שהשתמשו בזה בד"כ בלשון יחיד), אך לעשות מזה סדר קבוע לרבים לנהוג כן תמיד להשאיר החתן עם אולם ריק ומניין מצומצם, בודאי אין זה מדרך כבוד ואינו נכון לכתחילה.

³⁴ שכן הנהיגו גם אצל הספרדים - ראה בילקוט יוסף - שובע שמחות (הנ"ל הערה 27) שם. נישואין כהלכה (כהן) סימן יז ס"א.

³⁵ ועוד, בדורות שלפנינו (מתקופת הראשונים עד סמוך לזמננו) היתה הרגילות **בכל תפוצות ישראל** לקבוע זמן החתונה לערב שבת, וסעודת החתונה בהרבה מקומות היתה סעודת שבת (המקורות לזה בארוכה - ראה בקובץ אור ישראל (מונסי) גל' נד ע' קצא ואילך), ופשיטא שבאופן זה אי אפשר ליסוע בסוף הסעודה לשום מקום אלא רק לילך לביתם שבסמוך.

³⁶ סגנון חיים זה החל, כמדומה, באמריקה (וזה שרמז רבינו בתחלת מכתבו הנ"ל בפנים, שדבריו באו לפתור בעי' שנגרמה בעטיו של "מנהג המדינה"), ואח"כ הגיע גם לארה"ק כשהגיעו אלי' שנות הרווחה הכלכלית.

³⁷ וזה שרמז רבינו במכתבו (הנ"ל בפנים) שסיבת המנהג האמור ("ש[בהתאריך הסעודה] . . מברכין לעצמן, מבלי לחכות לברהמ"ז שבשלחן . . אשר החתן וכלה מסובין עליו, ומבלי אמירת ז' ברכות וגם לא שהשמחה במעונו וכיו") - היא בגלל ש"לא כל אחד ואחד יכול להאריך בסעודה מפני הטרדות, הבריאות, חס על זמנו וכיו"ב". (ולהעיר, שהזכיר את הטרדות (ל' רבים!) תחילה, לפני חס על זמנו. ורמז רמז בזה, שבזמננו, בעיית הטרדות קיימת ומפריעה (מבחינה נפשית) לבני אדם עוד לפני בעיית הזמן).
ועוד הוסיף: "ובפרט שלפעמים האריכות באה ע"י עניינים בלתי רצויים", שכנראה הכונה בזה היא לריקודים וכיו"ב באופן שאינו מתאים עם כללי הצניעות, וגם זה הוא עניין שמצוי בזמננו (בגלל ירידת הדורות) יותר מאשר בדורות שלפנינו.

³⁸ ראה בארוכה ב'אספקלריה' המצורף לשבועון 'כפר חב"ד', גל' 1265 ע' 26 (כאן נעתיקו עיקרי הדברים).

³⁹ אם כי היו בזה יוצאים מהכלל, כגון המובא להלן בפנים אודות חשיבות ענידת ה"כתר" לספרי התורה גם בזמן הריקודים דשמחת תורה. ועוד.

במענה לפלוני שהתעניין אצל הרבי אודות מנהגים מסויימים וכתב איך שנהגו בזה בליובאוויטש - ענה הרבי⁴⁰,
וז"ל:

כמה שכתב איך שנהגו בזה בליובאוויטש, שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שהיו כמה מנהגים בבית
המדרש שאינם מתאימים, אלא שכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) לא הי' מתערב בזה.

אמירת "אקדמות" בחג השבועות

שוב הי' מעשה, ובאחת ההזדמנויות⁴¹ שאל פלוני את הרבי, מדוע לא נהוגה אמירת "אקדמות" אצל אנ"ש חסידי
חב"ד, וכן גם בליובאוויטש לא היתה נהוגה אמירתם, וענה הרבי⁴²:

שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שאינו יודע הטעם לכך שבליובאוויטש לא אמרו "אקדמות", ויתכן שכ"ק
אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע רצה שיאמרו "אקדמות", אלא שבכלל לא הי' מתערב בעניני הגבאות של בית
הכנסת. וכמו כן ישנם כמה מנהגים שהחזן ר' יצחק גרשון הנהיגם מדעתו.

[ויש להעיר ולהוסיף על זה, שאכן רבנו עצמו נהג לומר - לעצמו - "אקדמות", וכן נהג אביו כ"ק הרה"ג והרה"ח כו'
המקובל מהור"ר לוי יצחק ז"ל⁴³].

סליחות בתענית צבור

עדות מעניינת על המנעות מהתערבות במנהגי בית הכנסת מצד כ"ק אדמו"ר מהורש"ב מצוי' בספר 'רשימות
דברים' (חיטריק) ח"ב ע' צח, וז"ל (בתקוני לשון קלים):

פעם בא [המשפיע החסיד מהור"ר שלמה זלמן האוולין] לנאות דשא זאאלישיע, להסתופף בצלא דמהימנותא, כ"ק
אדמו"ר הרש"ב, שבאותו קיץ הי' שם. בימים ששהה שם [הרש"ז הנ"ל], חל תענית צבור דשבעה עשר בתמוז ונתכבד
המשפיע הרש"ז להיות ש"ץ.

אחרי נפילת אפים, התחיל רש"ז לומר סליחות דשבעה עשר בתמוז, כ"ק [אדמו"ר מהורש"ב] פנה אליו בתמיה
(כאומר: מה מקום לאמירת סליחות). פסק רש"ז מלומר סליחות, והתחיל לומר אבינו מלכנו [שאומרים בתענית צבור].
ושוב פנה [אליו] כ"ק אדמו"ר בתמיה (כאומר: מה מקום לומר אבינו מלכנו), ופסק הרש"ז לומר גם אבינו מלכנו.

אחרי התפלה קרב הרש"ז לכ"ק ושאל, מה טעם רמז שלא לומר לא סליחות ולא אבינו מלכנו, הלא בליובאוויטש
אומרים סליחות ואבינו מלכנו. ויאמר אדמו"ר: ידוע לי מעדות נאמנה שבמנין כ"ק אדה"ז לא אמרו בתענית צבור לא
סליחות ולא אבינו מלכנו הארוך⁴⁴. וממנין ליובאוויטש אין ראי', לפי ששם כל אחד נוהג כמו שלבו חפץ (היינו לפי דעתו,
או כמו שנהגו בעירו).

תדע, המש"ך כ"ק, שהרי בליובאוויטש אומרים תחנון במנחה של ערב יו"ד כסלו, ואני יודע [ב]ברור, שאין צריך
לומר תחנון במנחה שלפני יו"ד כסלו⁴⁵.

ומאז הפסיקו בליובאוויטש לומר תחנון בט' כסלו במנחה.

⁴⁰ אג"ק ח"ג ע' קנד.

⁴¹ ביום א' דחג השבועות ה'תשי"ג, בעת סעודת יו"ט בבית כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע.

⁴² תורת מנחם ח"ח ע' 194 - בלתי מוגה.

⁴³ אך יש להדגיש, שמנהג חב"ד שלא לומר אקדמות כבר נקבע ע"י כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בלוח היום-יום (ע' נט) [וכל הנכלל בלוח הוא ע"פ
הוראה מפורשת של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ - ראה באג"ק ח"ב ע' קמו], וחזר ונדפס בספר המנהגים - מנהגי חב"ד ע' 44.
וראה בכל זה - אוצר מנהגי חב"ד לחג השבועות (המצורף לתיקון ליל שבועות והו"ר, בהוצאת היכל מנחם, ירושלים, ה'תשס"ד), ע' רסא-רסג.

⁴⁴ כן הוא גם במכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב להגרא"ד לאוואוט בעהמ"ה שער הכולל - נדפס באג"ק שלו (ח"א ע' יח), ובסדור תורה אור (רמב, א).
אמנם כיום מנהגנו לאמרם (סליחות ואבינו מלכנו הארוך) בכל תענית צבור, ע"פ מה שנקבע ע"י כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בספר המנהגים ע' 45,
(על מקור ההוראות - ראה שם בהערות *3 ו-4, ובאג"ק שנשמנה לעיל הערה 43). וראה בארוכה באוצר מנהגי חב"ד לצום גדלי' (אות כד-כו),
ולתענית אסתר (אות סב-סח).

⁴⁵ וכן הוא בספר המנהגים ע' 90, שאין אומרים תחנון במנחה שלפניו.

אי-התערבות - כשיטה

ובהזדמנות אחרת⁴⁶ (בדברו אודות חשיבות ענידת ה"כתר" לספרי התורה גם בזמן הריקודים בשמחת-תורה והעדר שביעות רצונו ממה שיש נוהגים בזה אחרת) מסר הרבי מודעה, כנראה גם בנוגע לעתיד, ופרסם את שיטתו – של רבותינו ושלו עצמו – בזה ברבים, וכה היו דבריו:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר אודות מנהג מסוים שנהגו בביהכנ"ס בליובאוויטש – מנהג שאביו (כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע) לא הי' מרוצה ממנו, ואעפ"כ לא רצה להתערב בזה (מאיזה סיבה שתהי'), באמרו שהאחריות אודות מנהגי ביהכנ"ס אינה חלה עליו אלא על גבאי ביהכנ"ס!

(ומזה הסיק הרבי:) ומזה מובן גם בנוגע לעניינים נוספים – שמזה שאין מעירים על הדבר אין להוכיח שזוהי הנהגה נכונה וכו'. (מהלשון "שאינ מעירים" (בלשון הוה ובלשון רבים) נראה לכאורה שהכוונה גם בנוגע לעצמו, וגם בנוגע לעתיד).

ופעם אחרת⁴⁷ פסק את פסוקו בצורה חריפה יותר:

חייבים להכריז אחת ולתמיד, שאי אפשר להיות אחראי על הנהגת כל אחד. – ישנו אמנם הציווי "הוכח תוכיח את עמיתך"⁴⁸, ו"כל ישראל ערביין זה בזה"⁴⁹, אבל, בכל דבר – אפילו בענין זה – יש הגבלות⁵⁰...

[ורעיון זה של אי התערבות רבותינו במה שנעשה אפילו בבית הכנסת שלהם ובעת ההתוועדות שלהם, חזר והופיע עוד כמה וכמה פעמים במשנתו של רבנו. ראה בזה - שיחת ש"פ מטו"מ ה'תש"מ אות מו ואילך (שיחות קדש ה'תש"מ ח"ג ס"ע 653). המלך במסיבו ח"א ע' קטז. ח"ב ע' רנז. בצל החכמה ע' 117. ועוד].

כללו של דבר העולה מכל הנ"ל הוא: שיטתם של רבותינו הקדושים היא, שנמנעו בדרך כלל מהתערבות והבעת דעה בענייני מנהגים והנהגות הנעשות ע"י יחידים ואפילו ע"י הציבור⁵¹, אף אם ההנהגה נראית להם אינה ראוי' ואפילו כשהיא נעשית בביהכ"נ שלהם. ולכן שטות היא ואינו נכון כלל (ואף חוצפה מסוימת יש בדבר), ל"גלגל" את האשמה על הרבי ולומר, שהטעם שאנ"ש נוהגים באופן מסוים הוא מפני שהרבי לא הורה אחרת, ואילו הנהגה פלונית לא היתה ראוי' בעיניו הרבי "בודאי" הי' פונה לאנ"ש ומורה להם לנהוג אחרת.

ד) ולגבי הטענה שאם בשנים קודמות לא נהגו באופן זה (כשנתחדשה הבעי' באמריקה ובארה"ק⁵²), אין נכון להמציא מנהגים חדשים - כדאי לציין לדברי אדמו"ר הזקן שמדבריו עולה ברור שהוא לא סבר כן, וגישתו שונה לחלוטין בעניינים כגון אלו. דברי אדמו"ר הזקן נכתבו בתשובה לעניין תקנת השחיטה בסכינים מלוטשים⁵³, וז"ל:

⁴⁶ שיחת יום שמח"ת ה'תשמ"ג – התוועדויות תשמ"ג ח"א ע' 308.

⁴⁷ שיחת יו"ד שבט ה'תשכ"ג - תורת מנחם חל"ו ע' 133.

⁴⁸ קדושים יט, יז.

⁴⁹ שבועות לט סע"א. וש"נ.

⁵⁰ לכאורה נראה לבאר כוונתו בזה, כי המדובר על העדר ההתערבות של רבותינו הוא בעניינים שאינם מעיקר הדין - כגון בענייני מנהגים, הידור מצוה, כשיש מקום לב' הצדדים ואין הכרח לנהוג דוקא באופן מסויים וכיו"ב. והטעם לזה הוא, כנראה, מכיון שבאמת ע"פ תורה אין צורך להתערב בעניינים כגון אלו, כשאפשר להסכים וליישב (בדוחק עכ"פ) את ההנהגה שנוהגים (בדוגמת הענין דברכת הזימון ושבע ברכות בסעודת נישואין, כנ"ל בפנים).

- אבל בענייני איסור ממש שבהם יש מצות עשה מהתורה דהוכח תוכיח וחייב ערבות, פשיטא שרבותינו קיימו מצוות תוכחה ע"פ כל גדרי ההלכה.

⁵¹ כגון פיוט אקדמות בחג השבועות (שהציבור לא אמרו), וסליחות בתענית ציבור (שאמרו), כנ"ל בפנים.

⁵² ראה לעיל הערה 36.

⁵³ נדפסו בשו"ת שבסוף השו"ע שלו סימן ז. ובמהדורת כפר חב"ד ה'תשס"ה (שו"ת הרב עם ביאורים והערות מאת הרב שלמה הלוי סגל), סי' לה.

חלילה לכם להקפיד על מדינות המחמירין וחוששים לדעת פוסקים המחמירים בשיעור פגימה. וכהאי גוונא מצינו כמה דברים שנחלקו בהן הפוסקים ראשונים או אחרונים, ובדורות שלפנינו נהגו אבות אבותינו כדעת המקילין ובדורות הללו רבו כמו רבו הנוהגים להחמיר, כמו חדש ותפלת ערבית בזמנה וכהאי גוונא טובא. עכ"ל.

ורצונו לומר, שהתקנה לשחוט בסכינים מלוטשים דוקא, שהתקבלה אצל החסידים, היתה (בזמנו) חומרא חדשה שלא נהגו בה הקדמונים, ולכן לכאורה הי' מקום לבעל דין לחלוק ולטעון שאין צריך להחמיר יותר מהראשונים. ואדה"ז שולל טענה זו ומבאר, שמכיון שיש טעם נכון להחמיר⁵⁴, שפיר יש מקום וראוי להוסיף את החומרא והתקנה לשחוט בסכינים מלוטשים. והוא מוסיף שיש עוד כו"כ דוגמאות לזה כגון איסור חדש בחו"ל והקפדה על תפילת ערבית בזמנה וכיו"ב (שכל אלה הם חומרות בשל דעת הפוסקים המחמירים⁵⁵), שאף שבדורות שלפנינו נהגו אבות אבותינו כדעת המקילין מ"מ בדורות הללו רבים הנוהגים להחמיר, וכן ראוי לנהוג⁵⁶.

ויש להוסיף ולהדגיש, שלגבי הענין המדובר כאן - ברכת המזון ושבע ברכות בסעודת נישואין - כ"ש וק"ו הוא, כי כל הבעי' התחדשה רק בשנים האחרונות, אך בדורות שלפנינו מעולם לא היתה הבעי' קיימת שנאמר שאבותינו הקילו בה. ועוד, כאן אין המדובר בחשש כלשהו לאיזו דעה מחמירה אלא בתקנה הבאה להסיר מכשולות שנגרמו עקב שינוי בתנאי החיים ובסגנונם⁵⁷.

סיכום

המורם מכל האמור הוא, שהדבר הנכון לעשות, לכאורה, הוא להנהיג, גם בין אנ"ש שי' חסידי חב"ד, את המנהג שהולך ומתפשט בתפוצות ישראל, שכשהחנתן והכלה מגיעים לסעודה ירקדו לכבודם וכן באמצע הסעודה (בין המנות) ירקדו מעט לכבודם, ומיד בגמר האכילה יברכו כולם ביחד ברכת המזון, ואת עיקר הריקודים לשמחת חתן וכלה ימשיכו לאחר ברכת המזון. ובכך ירוויחו: (א) שאכילת כל המסובין תהי' נחשבת לסעודת מצוה, (ב) שכל ציבור המשתתפים בסעודה יברכו ברכת המזון, (ג) וגם יברכו בזימון (ד) בנוסח שהשמחה במעונו (ה) ובעשרה בהזכרת השם, (ו) והעיקר לענייננו - שאחר ברכת המזון יקדשו שם ה' ויברכו שבע ברכות בהשתתפות כל המסובים ברוב עם הדרת מלך ובשמחה, ומשמחה זו נלך לרקוד לקראת משיח צדקנו בקיום היעוד ושמחת עולם על ראשם בקרוב ממש.

⁵⁴ משום שחששו לדעת הפוסקים שמחמירים בשיעור פגימת הסכין, כמבואר ומפורט בתשובת אדה"ז שם.

⁵⁵ כמבואר בארוכה לגבי חדש - בשו"ע רבנו סי' תפט סכ"ט-ל, ולגבי תפילת ערבית - בשו"ע (הב"י) סי' רלג ורלה.

⁵⁶ ולהעיר משו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכב): עלינו להוסיף גדרים וסייגים ולא [כי] איכשר דרא, כי בעוה"ר הדור פרוץ במילואו ו[לכן] יש להוסיף אומץ להחמיר ולא להקל, עכ"ל.

ועד"ז (ויתר על כן) איתא בשיחות כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו (תורת מנחם - התועודויות תשמ"ז ח"א ע' 66) שיש כמה ענינים שבעצם הם בגדר של "לפנים משורת הדין", אלא שלאחר מכן הם נקבעו בשו"ע ומכיון שנקבעו בשו"ע עי"ז הם נעשו מחייבים כמו שאר דיני השו"ע, אף שבזמן הש"ס לא היו בגדר של חיוב ע"פ דין כי אם "לפנים משורת הדין" (ראה שם דוגמא לזה).

⁵⁷ ועוד, שמבין גאוני זמננו שדנו בשאלה זו, דוקא דעת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו היא הדעה המחמירה, שס"ל שחיוב ז' ברכות חל כחובת גברא על כל אחד מהמשתתפים בסעודה ואין נפטרים מחובה זו אם יוצאים לפני ברכת המזון, כנ"ל בפנים.